

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในท่ามกลางแห่งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์สุขภาพและเทคโนโลยีทางการบริการสุขภาพอนามัย การพยาบาลซึ่งถือเป็นสาขาหนึ่งของวิทยาศาสตร์สุขภาพ และเป็นวิชาชีพที่มุ่งการปฏิบัติการเพื่อให้บริการทางด้านสุขภาพอนามัยแก่บุคคล ครอบครัว และชุมชนอันต้องใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการให้บริการนี้ จึงมีการพัฒนาก้าวรุดหน้าตามกระแสแห่งโลกาภิวัตน์เช่นกัน โดยการพัฒนาองค์ความรู้หรือทฤษฎีนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติการพยาบาล เพื่อเป็นสื่อหรือเป็นแกนเฟื่องให้แก่นสมาชิกในวิชาชีพได้นำมาประยุกต์ใช้จนเกิดคุณภาพ และประสิทธิภาพสำหรับผู้รับบริการเป็นสำคัญ

ปัจจุบันผู้นำทางวิชาการพยาบาลต่าง ได้พยายามพัฒนาทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดทางการพยาบาลมาหลายทฤษฎีโดยการวิเคราะห์ ปรากฏการณ์ทางการพยาบาล และการสังเคราะห์ความรู้จากศาสตร์สาขาต่าง ๆ มาผสมผสาน จัดระบบระเบียบเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้คำอธิบาย ทำนาย หรือควบคุมปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพ และความเจ็บป่วยของบุคคล โดยมีเป้าหมายของการพยาบาล และกิจกรรมการพยาบาลที่ชัดเจนขึ้น หนึ่งในจำนวนทฤษฎีทางการพยาบาลที่สร้างขึ้นคือทฤษฎีของโอเร็ม (สมจิต , 2536 : 17) ทั้งนี้ทฤษฎีการพยาบาลของ โอเร็มมีจุดเด่นประการสำคัญคือ สร้างขึ้นบนรากฐานของการปฏิบัติจริงในคลินิก และมีจุดกำเนิดมาจากทฤษฎีแห่งการปฏิบัติ (Action theory) จึงเป็นทฤษฎีที่มีเป้าหมายและจุดเน้นที่ค่อนข้างชัดเจน สามารถวางขอบเขตความรับผิดชอบของพยาบาลให้ดีขึ้น

ทฤษฎีการพยาบาลของโอเร็มจึงเป็นทฤษฎีที่คณะผู้วิจัยให้ความสนใจศึกษา โดยทฤษฎีดังกล่าวเชื่อว่าบุคคลเป็นผู้มีความสามารถ และมีความต้องการที่จะดูแลตนเอง ทั้งนี้ความสามารถในการดูแลตนเองนี้ขึ้นอยู่กับพลัง หรือศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลนั้น ๆ (Self-care agency หรือ SCA) อย่างไรก็ตามถึงความสามารถในการดูแลตนเองของแต่ละบุคคลจะเริ่มพัฒนามาตั้งแต่เด็ก ๆ จนสมบูรณ์เต็มที่ในวัยผู้ใหญ่ รวมถึงพลังความสามารถในการดูแล

แลตนเองจะลดลงในวัยชรา (NDCG, 1979) นอกจากนี้กลุ่ม Nursing Development Conference Group (NDCG) ได้เสนอแนวคิดการพิจารณาความสามารถในการดูแลตนเอง (SCA) แยกออกจากการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง (Self-care action) โดย NDCG (1979) ได้กล่าวถึงความสามารถในการดูแลตนเอง (SCA) ว่าหมายถึงพลังหรือศักยภาพของบุคคลในการที่จะดูแลตนเอง และบุคคลที่อยู่ในความรับผิดชอบได้อย่างมีคุณภาพ มีองค์ประกอบของความสามารถ 3 ประการคือ

1. ตรวจสอบสถานการณ์และองค์ประกอบในตนเองและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญสำหรับการดูแลตนเอง และความต้องการในการปรับการดูแลตนเอง (Estimative operation)
2. ตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่สามารถ กระทำได้ สิ่งที่ต้องกระทำและจะกระทำ เพื่อสนองความต้องการในการดูแลตนเอง (Transitional operation)
3. กระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการในการดูแลตนเอง (Productive operation)

ซึ่งการที่บุคคลจะปฏิบัติกิจกรรม 3 ประการนี้ได้ บุคคลจะต้องมีพลังความสามารถ 10 ประการ (Ten power components) ดังนี้

1. ความสนใจ เอาใจใส่ในการดูแลตนเอง
2. ความสามารถควบคุมการใช้พลังงานของร่างกายตนเองได้
3. ความสามารถในการที่จะควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายและอวัยวะที่เกี่ยวข้อง
4. ความสามารถในการใช้เหตุใช้ผลในการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองได้
5. การมีแรงจูงใจเพียงพอที่จะกระทำการดูแลตนเอง
6. การมีทักษะในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดูแลตนเอง
7. ความสามารถในการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเองและสามารถนำความรู้ไปใช้ได้
8. การมีทักษะในการปฏิบัติดูแลตนเอง
9. ความสามารถในการจัดระบบ ระเบียบ หรือจัดลำดับดูแลตนเอง
10. ความสามารถสอดแทรก ผสมผสานกิจกรรมการดูแลตนเองเข้าไปเป็นส่วน

หนึ่งของแผนการดำเนินชีวิตประจำวัน

สำหรับการประยุกต์ทฤษฎีการพยาบาลโอเร็มมาใช้ในโน้ตเกี่ยวกับความสามารถในการดูแลตนเอง (SCA) นับเป็นโน้ตหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการวินิจฉัยการพยาบาล เพราะเป็นการบ่งชี้ถึงเหตุผลที่บุคคลไม่สามารถดูแลตนเองได้ บ่งชี้ถึงระบบการพยาบาลเพื่อการช่วยเหลือ และบ่งชี้ถึงกิจกรรมการพยาบาลที่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเพื่อหาเครื่องมือสำหรับการประเมินความสามารถในการดูแลตนเอง (SCA) ที่มีความเฉพาะกับเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ด้วยตระหนักว่าประชากรเด็กเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติ การเจ็บป่วยเรื้อรังย่อมเกิดผลกระทบต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของเด็ก ขาดโอกาสเรียนรู้จากสังคมทำให้เป็นผู้ใหญ่ที่ขาดประสิทธิภาพทางความคิด และการปฏิบัติเพื่อธำรงและพัฒนาประเทศชาติสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาองค์ประกอบ (Factors) ของความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ตามกรอบทฤษฎีการดูแลตนเองของโอเร็ม

1.2.2 เพื่อศึกษาตัวแปร (Variables) ของแต่ละองค์ประกอบของความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง

1.2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง กับคุณลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง

1.3 สมมุติฐานการวิจัย

ความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ตามทฤษฎีการดูแลตนเองของโอเร็ม ประกอบด้วยองค์ประกอบของความสามารถ 10 ประการ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ความสนใจ เอาใจใส่ในการดูแลตนเอง

องค์ประกอบที่ 2 ความสามารถควบคุมการใช้พลังงานของร่างกายตนเองได้

องค์ประกอบที่ 3 ความสามารถในการที่จะควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย และอวัยวะที่เกี่ยวข้อง

องค์ประกอบที่ 4 ความสามารถในการใช้เหตุใช้ผลในการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองได้

องค์ประกอบที่ 5 การมีแรงจูงใจเพียงพอที่จะกระทำการดูแลตนเอง

องค์ประกอบที่ 6 การมีทักษะในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดูแลตนเอง

องค์ประกอบที่ 7 ความสามารถในการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเอง และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้

องค์ประกอบที่ 8 การมีทักษะในการปฏิบัติกาดูแลตนเอง

องค์ประกอบที่ 9 ความสามารถในการจัดระบบระเบียบหรือจัดลำดับการดูแลตนเอง

องค์ประกอบที่ 10 ความสามารถสอดแทรกผสมผสานกิจกรรมการดูแลตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนการดำเนินชีวิตประจำวัน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ศึกษาองค์ประกอบของความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กเจ็บป่วยวัยเรียนที่มีอายุ 7-13 ปี ที่มารับบริการการรักษา ณ โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น และโรงพยาบาลศรีนครินทร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทั้งนี้เด็กป่วยต้องเป็นบุคคลที่พูดและเข้าใจภาษาไทยได้ดี ไม่มีความผิดปกติของสมองและจิตใจ ได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ว่าป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ซึ่งได้รับการวินิจฉัยมาแล้วอย่างน้อย 1 เดือน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 500 รายขึ้นไป

1.4.2 แบบประเมินความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กป่วยวัยเรียน สร้างขึ้นเองโดยกลุ่มผู้วิจัย ภายใต้แนวคิดตามทฤษฎีการดูแลตนเองของโอเร็ม เรือง นังความสามารถในการดูแลตนเอง 10 ประการ (NDCG, 1979)

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.5.1 เด็กที่เจ็บป่วยเรื้อรังวัย 7-13 ปี เป็นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถตอบแบบสัมภาษณ์ได้ตรงกับความคิดเห็น ความรู้สึก ความสามารถและการปฏิบัติตนในการดูแลตนเองตามความเป็นจริง

1.5.2 ระยะเวลาการเจ็บป่วยนาน 1 เดือน หรือมากกว่า 1 เดือนขึ้นไปถือว่าเป็นการเจ็บป่วยที่ยาวนานต่อเนื่องและเรื้อรัง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้แนวทางในการพัฒนาเครื่องมือสำหรับประเมินความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรังตามทฤษฎีการดูแลตนเองของโอเร็ม เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติการพยาบาลต่อไป

1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1.7.1 เด็กวัยเรียน หมายถึง เด็กไม่จำกัดเพศ อายุระหว่าง 7 ถึง 13 ปี สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทยได้ ไม่มีความผิดปกติทางสมองและจิตใจ ไม่จำกัดระดับการศึกษา

1.7.2 เด็กเจ็บป่วยเรื้อรัง หมายถึง ภาวะที่มีการรบกวนสุขภาพเป็นเหตุให้เด็กไม่สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ตามปกติ ได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ว่าป่วยด้วยพยาธิสภาพต่อร่างกาย หรือต้องใช้ยารักษาอย่างต่อเนื่องมาอย่างน้อย 1 เดือนในเวลา 1 ปี

1.7.3 องค์ประกอบความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง หมายถึง ความสามารถของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง สามารถปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง ซึ่งความสามารถนี้ประเมินได้จากพลังความสามารถ 10 ประการ ดังนี้ (NDCG, 1979)

1.7.3.1 ความสนใจ เอาใจใส่ในการดูแลตนเอง หมายถึง การแสดงออกถึงความสนใจ ความเอาใจใส่ในการปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการได้รับน้ำอาหาร อากาศที่เพียงพอ การขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย ความสมดุลระหว่างการทำกิจกรรมและการพักผ่อน การป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นในระะยะพัฒนาการ และการกระทำเพื่อส่งเสริมพัฒนาการและสุขภาพ

1.7.3.2 ความสามารถควบคุมการใช้พลังงานของร่างกายตนเองได้ หมายถึง การแสดงออกถึงการมีพลังงานเพียงพอในการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน การเคลื่อนไหวเหมาะสมกับสภาพร่างกาย รู้จักจัดลำดับความสำคัญในการใช้พลังงานเพื่อการดูแลตนเอง

1.7.3.3 ความสามารถในการที่จะควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย และอวัยวะที่เกี่ยวข้อง หมายถึง การแสดงออกถึงการเคลื่อนไหวร่างกายทั้งกล้ามเนื้อ มัดใหญ่ มัดเล็ก ความสามารถที่จะกระทำกิจกรรมการดูแลตนเอง มีประสาทสัมผัสทั้ง 5 ปกติ

1.7.3.4 ความสามารถในการใช้เหตุใช้ผลในการปฏิบัติกิจกรรม การดูแลตนเอง หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะ เหตุและผล รู้จักมองความเกี่ยวข้อง ของความต้องการของตนเองกับการกระทำเพื่อการดูแลตนเองและการตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

1.7.3.5 มีแรงจูงใจเพียงพอที่จะกระทำการดูแลตนเอง หมายถึง การให้คุณค่าของการดูแลตนเองและสุขภาพ การมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการปฏิบัติกิจกรรม ในการดูแลตนเอง การมีความอดทนที่จะริเริ่มและกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายของการดูแลสุขภาพ

1.7.3.6 การมีทักษะในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดูแลตนเอง และปฏิบัติ ตามการตัดสินใจนั้น หมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจได้ด้วยตนเองเกี่ยวกับการได้ รับน้ำ อาหาร การขับถ่าย การมีกิจกรรม การพักผ่อน การป้องกันอันตราย

1.7.3.7 ความสามารถในการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเองและ สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ หมายถึง ความสามารถในการแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ ต่าง ๆ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการได้รับน้ำ อาหารและ การขับถ่าย การมีกิจกรรมและการพักผ่อนอย่างเหมาะสม

1.7.3.8 การมีทักษะในการปฏิบัติกาการดูแลตนเอง หมายถึง การมีทักษะ ในการอ่าน การสังเกต และการรับรู้ถึงอาการผิดปกติต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในขณะเจ็บป่วย และสามารถจัดการเกี่ยวกับอาการผิดปกติที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง

1.7.3.9 ความสามารถในการจัดระบบระเบียบ และจัดลำดับการดูแลตนเอง หมายถึง การแสดงออกเกี่ยวกับการวางแผนในการกระทำกิจกรรมเกี่ยวกับการ ได้รับน้ำ อาหารและการขับถ่าย การมีกิจกรรมและการพักผ่อน การป้องกันอันตราย และการกระทำเพื่อส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ

1.7.3.10 ความสามารถสอดคล้องแผนผสมผสานกิจกรรมการดูแลตนเอง

เข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการได้รับน้ำ อาหาร และการขับถ่าย การมีกิจกรรมและการพักผ่อน การมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม การป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นให้เป็นไปตามปกติวิสัย

1.7.4 องค์ประกอบ หมายถึง โครงสร้างของตัวแปรหลายตัวที่มีค่าน้ำหนักสูงบนองค์ประกอบนี้

1.7.5 ตัวแปร หมายถึง ข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการดูแลตนเองของเด็กวัยเรียนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง